

มาติกาสำหรับวินิจัย

สิกขาบท ๑๗ อย่าง

รวบรวมโดย
คณะทำงาน

วัดเขาสนามชัย ต.หนองแก อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์

คำนำ

การที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น ถือว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะจะได้ช่วยกันศึกษาและจรรโลงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ให้ดำรงอยู่ตราบสิ้นกาลอายุพระศาสนา แต่ถึงกระนั้น ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยแล้วอย่างน้อยต้องศึกษาให้มีความรู้พอที่จะพ้นนိสสัยได้ จึงจะสามารถอยู่ได้โดยอิสระ ถ้ายังไม่มีความรู้พอที่จะพ้นนิสสัย ก็ยังต้องถือนิสสัยอยู่กับอาจารย์แม้จะมีพรรษาถึง ๖๐ หรือ ๗๐ ก็ตาม และการศึกษามาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้พระภิกษุพ้นนิสสัยได้

ดังนั้น คณะทำงานวัดเขาสนามชัยจึงได้จัดทำหนังสือมาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท ๑๗ อย่างนี้ขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทในการศึกษาพระวินัยและนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อไป

จิรั ทิฏฐิตุ สหุทมโม

ขอพระสังฆธรรม จงดำรงมั่นตลอดกาลนาน เทอญ

คณะทำงานวัดเขาสนามชัย

๑๘ เมษายน ๒๕๕๘

สารบัญ

ชื่อเรื่อง	หน้า
มาติกาสำหรับวินิจฉัย ๑๗	๑
(๑) นิทาน	๓
(๒) บุคคล	๔
(๓) วัตถุ	๖
(๔) ปัญญาต์ติวิธี	๖
(๕) อาณัติ	๙
(๖) อาบัติ (๗) อนาบัติ	๑๐
(๘) วิบัติ	๑๑
(๙) องค์	๑๒
(๑๐) สมุฏฐาน	๑๓
สมุฏฐานสี่สั ๑๓	๑๓
(๑๑) กิริยา	๑๕
(๑๒) สัญญา	๑๗
(๑๓) สัจตตกะ อจิตตกะ	๑๗
(๑๔) ประเภทแห่งโทษ	๑๘
(๑๕) ประเภทแห่งกรรม (๑๖) กุสลตติกะ	๑๙
(๑๗) เวทนาตติกะ	๒๐
ตัวอย่างการจำแนกสิกขาบทตามมาติกาวินิจฉัย	๒๑

มาติกาสำหรับวินิจฉัย ๑๗

นิทาน บุคคล วัตถุ	ปณตติวิธีวิเมว จ
อาณตตปตตินาปตติ	วิปตติ องคเมว จ
สมุฏฐานวิธี กิริยา-	สณญาจิตเตหิ นานตตํ
วชชกมุขปประเภทจ	ติกทวยวิธี ตถา
ลกขณํ สตตรสธา	จิตํ สาธารณํ อิทํ
ภตวา โยเชยยุ เมธาวิ	ตตถ ตตถ ยถารหํ

บัณฑิตรู้ลักษณะอันทั่วไป อันมีอยู่ ๑๗ อย่าง คือ (๑) นิทาน (๒) บุคคล (๓) วัตถุ (๔) วิธีแห่งพระบัญญัติ (๕) อาณัตติ (๖) อาบัติ (๗) อนาบัติ (๘) วิบัติ (๙) องค์ (๑๐) วิธีแห่งสมุฏฐาน (๑๑) ความต่างด้วยกิริยา (๑๒) สัญญา (๑๓) จิต (๑๔) โทษ (๑๕) ประเภทแห่งกรรม และ (๑๖-๑๗) วิธีแห่งติเกทั้งสอง แล้วพึงประกอบในสิกขาบทนั้นๆ ตามสมควรเถิด

มาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบททั้งหมดมี ๑๗ อย่าง

๑. นิทาน ได้แก่ สถานที่บัญญัติสิกขาบท
๒. บุคคล ได้แก่ ภิกษุผู้กระทำการละเมิดครั้งแรก

๓. วตฺถุ ได้แก่ เรื่องที่ทำการละเมิด
๔. ปณฺณตฺตวิธิ ได้แก่ บัญญัติ ๙ อย่าง
๕. อาณตฺต ได้แก่ การสั่งผู้อื่น
๖. อาปตฺต ได้แก่ ประเภทแห่งอาบัติ
๗. อนาปตฺต ได้แก่ อากาโรที่ไม่ต้องอาบัติ
๘. วิปตฺต ได้แก่ ความวิบัติ
๙. องฺค ได้แก่ องค์ประกอบที่ทำให้ต้องอาบัติ
๑๐. สมฺภูจฺานวิธิ ได้แก่ สมุฏฐานที่ทำให้ต้องอาบัติ
๑๑. กิริยานานตฺต ได้แก่ ความต่างกันแห่งอาบัติโดยกิริยา
๑๒. สณฺณานานตฺต ได้แก่ ความต่างกันแห่งอาบัติโดย

สัญญา

๑๓. จิตฺตานานตฺต ได้แก่ ความต่างกันแห่งอาบัติโดยจิต
๑๔. วชฺชปฺปเภท ได้แก่ ประเภทแห่งโทษ
๑๕. กมฺมปฺปเภท ได้แก่ ประเภทแห่งกรรม
๑๖. กุสลตฺติกวิธิ ได้แก่ วิธีจำแนกการต้องอาบัติด้วยจิต ๓

อย่าง มีกุสลจิตเป็นต้น

๑๗. เวทนาตฺติกวิธิ ได้แก่ วิธีจำแนกการต้องอาบัติด้วย

เวทนา ๓ อย่าง มีสุขเวทนาเป็นต้น

คำอธิบายมาตราที่ ๑๗ อย่าง มีดังต่อไปนี้

๑. **นิทาน** ได้แก่ สถานที่บัญญัติสิกขาบทมีทั้งหมด ๗ แห่ง คือ

- ๑) เมืองเวสาลี มี ๑๐ สิกขาบท เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ (เมถุนสิกขาบท)
- ๒) เมืองราชคฤห์ มี ๒๑ สิกขาบท เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ (อทินนาทานสิกขาบท)
- ๓) เมืองสาวัตถี มี ๒๙๔ สิกขาบท เช่น ลังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑ (สุกกวิสัญจิสสิกขาบท)
- ๔) เมืองอาฬวี มี ๖ สิกขาบท เช่น ลังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๖ (กุกุการสิกขาบท)
- ๕) เมืองโกสัมพี มี ๘ สิกขาบท เช่น ลังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๗ (วิหารการสิกขาบท)
- ๖) เมืองลัทธิกะ มี ๘ สิกขาบท เช่น นิสัคคิยสิกขาบทที่ ๑๗ (เอฬักโลมโรวาปนสิกขาบท)
- ๗) เมืองภักคยะ มี ๓ สิกขาบท เช่น ปาจิตตียสิกขาบทที่ ๕๖ (ไซติสมาทหนสิกขาบท)

๒. บุคคล ได้แก่ ภิกษุผู้กระทำการละเมิดครั้งแรก (อาทิกัมมิกะ) ในภิกษุปาติโมกข์มีภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติ ๒๓ ท่าน คือ

๑) พระสุทิน เป็นต้นบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ (เมถุนสิกขาบท)

๒) พระธนิยะ เป็นต้นบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ (อทินนาทานสิกขาบท)

๓) ภิกษุมากรูป เป็นต้นบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ (มนุสสวิคคหสิกขาบท) เป็นต้น

๔) ภิกษุริมฝั่งแม่น้ำมคคุมุทา เป็นต้นบัญญัติของปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ (อุตตริมनुสสรรมสิกขาบท)

๕) พระเสยยสกะ เป็นต้นบัญญัติของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑ (สุกกวิสัญฐิสิกขาบท) เป็นต้น

๖) พระอุทายี เป็นต้นบัญญัติของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๒ (กายสังสัคคสิกขาบท) เป็นต้น

๗) ภิกษุชาวเมืองอาพีวี เป็นต้นบัญญัติของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๖ (กุฎฎิการสิกขาบท) เป็นต้น

๘) พระฉันนะ เป็นต้นบัญญัติของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๗ (วิหารการสิกขาบท) เป็นต้น

๙) พระเมตติยะ และ พระภุมมชกะ เป็นต้นบัญญัติ

ของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๘ ที่ ๙ (พุณฺณโหสสิกขาบท
ที่ ๑, ๒)

- ๑๐) พระเทวทัต เป็นต้นบัญญัติของสังฆาติเสสสิกขาบท
ที่ ๑๐ (สังฆเภทสิกขาบท) เป็นต้น
- ๑๑) พระอัสสชิ และ พระปุนฺหัพพสุกะ เป็นต้นบัญญัติ
ของสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑๓ (กุลทุสสิกขาบท)
- ๑๒) พระฉัพพัคคีย์ เป็นต้นบัญญัติของนิสสัคคิย-
ปาจิตตियสิกขาบทที่ ๑ (กถินสิกขาบท) เป็นต้น
- ๑๓) พระอุปัชฌายะ เป็นต้นบัญญัติของ
นิสสัคคิยปาจิตตियสิกขาบทที่ ๖ (อัญญาตกวิญญูติ-
สิกขาบท) เป็นต้น
- ๑๔) ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นต้นบัญญัตินิสสัคคิย-
ปาจิตตियสิกขาบทที่ ๑๖ (เอฬโกลมสิกขาบท)
- ๑๕) พระหัตถกคากยบุตร เป็นต้นบัญญัติปาจิตตिय-
สิกขาบทที่ ๑ (มุสาวาทสิกขาบท)
- ๑๖) พระอนรุทระ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตियสิกขาบท
ที่ ๖ (หุตติยสหเสยยสิกขาบท)
- ๑๗) พระลัตถตรสวัคคีย์ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตियสิกขาบท
ที่ ๑๕ (หุตติยเสนาสนสิกขาบท) เป็นต้น

- ๑๘) พระจุฬินทร เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท
ที่ ๒๒ (อัตรังคตสิกขาบท)
- ๑๙) พระเพลัญจूसีสะ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบท
ที่ ๓๘ (สันนิธิสิกขาบท)
- ๒๐) พระอาณนที เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทที่
๔๑ (อเจลกสิกขาบท)
- ๒๑) พระสาครตะ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทที่
๕๑ (สุราปานสิกขาบท)
- ๒๒) พระอริฏฐะ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทที่
๖๘ (อริฏฐสิกขาบท)
- ๒๓) พระนันทะ เป็นต้นบัญญัติปาจิตตียสิกขาบทที่
๘๒ (นันทสิกขาบท)

๓. **วตถุ** ได้แก่ เรื่องที่ทำการล่วงละเมิด เช่น ปฐมปาราชิก
สิกขาบท มีวตถุคือการเสพเมถุน, สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท มีวตถุคือการ
ปล่อยสุกกะ เป็นต้น

๔. **ปณตฺตวิริ** ได้แก่ บัญญัติ ๙ ประเภท คือ

- ๑) **ปณตฺตติ** คือ ข้อบัญญัติครั้งแรก เรียกว่า ปฐม-
บัญญัติ ในแต่ละสิกขาบท เช่น “**สญเจตนิกา**
สูกฺกวิสัฏฺฐิ สัฆาทีเสโส” (แก้งทำให้ น้ำอสุจิเคลื่อน

ต้องสังฆาทิเสส)

๒) **อนุบัญญัติ** คือ ข้อบัญญัติที่เพิ่มเติม เรียกว่า อนุบัญญัติ มี ๓ ประเภท คือ

๑. **อาปตติกรา** ได้แก่ ข้อบัญญัติเพิ่มเติมที่ทำให้ต้องอาบัติอีกอาการหนึ่ง เช่น คำว่า **“วิหเสเก”** ในเพราะการเบียดเบียนสงฆ์ ในสิกขาบทว่า **“อญฺฆวาทเก วิหเสเก ปาจิตฺตีย์”** (เป็นปาจิตตีย์ในเพราะการกล่าวกลบเกลื่อน [ปิดเบือนให้สนใจในเรื่องอื่น] และในเพราะการเบียดเบียนสงฆ์ [ด้วยการนั่งเมื่อถูกซักถาม])

๒. **อนาปตติกรา** ได้แก่ ข้อบัญญัติเพิ่มเติมที่ทำให้ไม่ต้องอาบัติ เช่น คำว่า **“อญฺฆตฺร สุปินฺนตา”** เว้นในขณะที่ยืน ในสิกขาบทว่า **“สญฺเจตนิกา สุกฺกวิสสุจฺจิ อญฺฆตฺร สุปินฺนตา สัมฆาทิเสโส”** (แก่งทำให้น้ำอสุจิคเลือน เว้นในขณะที่ยืน ต้องสังฆาทิเสส)

๓. **อาปตติอุปตฺถมฺภกรา** ได้แก่ ข้อบัญญัติเพิ่มเติมที่ทำให้ต้องอาบัติในอาการเดิมนั้นแหละ เช่น คำว่า **“อนตฺมโส ติรจฺฉานคตฺตายปิ”** (โดยที่สูด

แม่ในสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย) ในลักษณะว่า “โย
ปน ภิกขุ ... เมถุนํ ฌมมํ ปฏิเสเวยย อนุตมโส
ติรจฺจนคตตายปิ ปาราชิกโก โหติ อลฺวาโส” (หนึ่ง
 ภิกษุใด ... ฟังเสพเมถุนกรรม โดยที่สุดแม่ใน
 สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุรูปนั้นเป็นปาราชิก ไม่มี
 ลังวาส)

- ๓) **อนุปนฺนปญฺจตฺติ** คือ ข้อบัญญัติในเมื่อโทษยังไม่
 เกิดขึ้น ได้แก่ ๔ ประการ ที่บัญญัติไว้สำหรับ
 ภิกษุณีเท่านั้น
- ๔) **ปเทศปญฺจตฺติ** คือ ข้อบัญญัติที่มีผลเฉพาะประเทศ
 เท่านั้น เช่น ๑. ยังไม่ถึงกิ่งเดือนอาบน้ำ, ๒. อุปสมบทมี
 พระวินัยธรรมเป็นที่ ๕, ๓. ใช้รองเท้า ๔ ชั้น, ๔. ใช้เครื่อง
 ลาดหนัง เป็นอาบัติเฉพาะในมัชฌิมประเทศเท่านั้น
 ปัจจุบันชนบทไม่เป็นอาบัติ
- ๕) **สพฺพตฺถปญฺจตฺติ** คือ ข้อบัญญัติที่มีผลในที่ทั้งปวง
 ทั้งในมัชฌิมประเทศและปัจจุบันชนบท เช่น ต้อง
 ปาจิตตีย์ในเพราะเหตุทั้งที่รู้ตัว
- ๖) **สาธาณปญฺจตฺติ** คือ ข้อบัญญัติที่ทั่วถึงแก่ภิกษุและ
 ภิกษุณี เช่น ต้องปาจิตตีย์ในเพราะเหตุทั้งที่รู้ตัว

- ๗) **อสาธารณบัญญัติ** คือ ข้อบัญญัติที่มีเฉพาะภิกษุหรือห้ามไว้เฉพาะภิกษุณี เช่น แกล้งทำน้ำอสุจิคือเลื่อนเว้นในขณะที่ฝนต้องอาบตีสังฆาภิเสส ห้ามเฉพาะภิกษุ, อนนุญญาตสิกขาบท ห้ามเฉพาะภิกษุณี
- ๘) **เอกโตปญตติ** คือ ข้อบัญญัติเฉพาะแก่ภิกษุหรือภิกษุณีเท่านั้น เช่น โอวาทวรรคทั้งวรรค เฉพาะภิกษุ, อุตสยวาทิกสิกขาบท (ภิกษุณีก่อคดี), โจริฎฐาปิกาลิกขาบท (บวชหญิงผู้เป็นโจร) เฉพาะภิกษุณีเท่านั้น. (เอกโตปญตติ ก็ได้แก่ อสาธารณบัญญัตินั่นเอง)
- ๙) **อุกโตปญตติ** คือ ข้อบัญญัติแก่ทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งภิกษุและภิกษุณี เช่น ปถวีขณนสิกขาบท (ขุดดิน), ภูตคามสิกขาบท (ตัดต้นไม้). (อุกโตปญตติ ก็ได้แก่ สาธารณบัญญัตินั่นเอง)

๕. อาณตติ ^๑ได้แก่ อาบัติที่ต้องด้วยการสั่งหรือใช้ผู้อื่น แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

- ๑) **สาณตติก** คือ สิกขาบทที่ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ก็ต้องอาบัติ เช่น ปถวีขณนสิกขาบท (เรื่องของการขุดดิน)
- ๒) **อนาณตติก** คือ สิกขาบทที่ทำเองจึงต้องอาบัติ ใช้ให้

ผู้อื่นทำ ไม่ต้องอาบัติในสิกขาบทนั้น แต่อาจต้องอาบัติเพราะชักชวนในสิ่งที่ไม่ควร เช่น สุราปาน-สิกขาบท (เรื่องการดื่มสุรา)

๖. อาปตฺติ ได้แก่ อาการที่ต้องอาบัติ เช่น ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ มีปุพฺพโยค คือ ก็ต้องอาบัติตั้งแต่ขโมย เป็นต้น (ในกรณีที่สั่งผู้อื่นแล้วเขาจะขโมยมาได้แน่นอน)

[อาบัติ คือ การล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ เป็นสิ่งที่จะต้องกระทำคืน ไม่เช่นนั้น ย่อมมีโทษ ทำให้เป็นอลัชชีและเป็นอันตรายิก-กรรม ส่วนอาการที่ทำให้ต้องอาบัติมี ๖ คือ

๑. อลัชชิตา -ไม่มีความละอาย
๒. อญาณตา -ไม่รู้
๓. กุกกุจฺจปทตฺตา -สงสัยแล้วฝืนทำ
๔. อกัปปิเย กัปปิยสิตา -สำคัญว่าควรในสิ่งที่ไม่ควร
๕. กัปปิเย อกัปปิยสิตา -สำคัญว่าไม่ควรในสิ่งที่ควร
๖. สติสัมโมสา -ไม่มีสติ]

๗. อนาปตฺติ ได้แก่ เหตุที่ไม่ต้องอาบัติในแต่ละสิกขาบท เช่น ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ มีอนาบัติ คือ ผู้ไม่รู้, ผู้ไม่ยินดี, ผู้เป็นบ้า, ผู้ฟุ้งซ่านเพราะถูกยักษ์สิง, ผู้มีทุกข์เวทนามากล้ำ, ผู้ที่ละเมิดครั้งแรก

ก่อนบัญญัติสิกขาบท (เสพเมถุนไม่ต้องอาบัติ)

๘. วิปตติ ได้แก่ ความวิบัติที่เกิดจากการต้องอาบัติ

[**วิบัติมี ๔** คือ ๑. ศีลวิบัติ, ๒. อาจารย์วิบัติ, ๓. ทิฏฐิวิบัติ, ๔. อาชีวิวิบัติ]

ความวิบัติในสิกขาบทมีทั้งหมด ๒ อย่าง คือ

๑) อาบัติ ๒ คือ ปาราชิกและสังฆาติเสส เป็น**ศีลวิบัติ**

๒) อาบัติ ๕ คือ ถุลัจจัย-ทุพภาสิต เป็น**อาจารย์วิบัติ**

* อาบัติที่เป็นทิฏฐิวิบัติและอาชีวิวิบัติ ไม่มี สำหรับอริกฺขุละ และกัฏฐกสิกขาบท ทรงบัญญัติไว้เพราะทิฏฐิวิบัติเป็นเหตุ

[**มิจจาทิฏฐิ** และ **อันตคาหิกาทิฏฐิ** ชื่อว่า **ทิฏฐิวิบัติ**

ชื่อว่า **มิจจาทิฏฐิ** คือ ความเห็นที่ผิดจากสภาพความจริง หรือ ความเห็นที่บัณฑิตทั้งหลายรังเกียจ เพราะไม่นำประโยชน์มา มี ๑๐ อย่าง โดยทำนองว่า ทานที่ให้(ทานเจตนาและผลทาน) ไม่มี, ทานที่บูชาไม่มี (การบวงสรวง, มหาทานทั่วไป) ไม่มี เป็นต้น

ชื่อว่า **อันตคาหิกาทิฏฐิ** คือ ความเห็นที่สุดโต่ง คือเที่ยงและขาดสูญ มี ๑๐ อย่าง โดยทำนองว่า โลกเที่ยง, โลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด เป็นต้น (มหานิทเทศ.อฎ. ๑๕๘)]

[**ความเห็นว่าการกระทำการทะเลาะกันไม่มีโทษ จัดเป็นทิฏฐิเหมือนกัน (สรุปความจากวิมตฺติวินยฎีกา)]**

* ลิกขาบท ๖ ที่มีอาชีวะเป็นเหตุ คือ

๑. พุทธอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง เป็นปาราชิก
๒. เป็นพ่อสื่อให้ชายหญิง เป็นสังฆาภิเสก
๓. พุทธอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริงโดยอ้อม เป็น
ตุลลัจฉัย,
๔. ภิกษุไม่อาพาธขอปณิตโกชนะมาเพื่อตน เป็น
ปาจิตตีย์
๕. ภิกษุณีไม่อาพาธขอปณิตโกชนะมาเพื่อตน เป็น
ปาฏิเทสนียะ
๖. ไม่อาพาธขอแกงและข้าวสุกมาเพื่อตน เป็นทุกกฏ

จัดเป็น**อาชีวิวัตติ**

๙. องค ได้แก่ องค์ประกอบที่ทำให้ต้องอาบัติในแต่ละ
ลิกขาบท เช่น จตุตถปาราชิกลิกขาบทมีองค์ ๕ คือ

๑. อุตตริมนุสสธรรมไม่มีในตน
๒. อวดมุ่งลามก มุ่งสรรเสริญ
๓. ไม่อ้างผู้อื่น
๔. บอกแก่ผู้เป็นชาติมนุษย์
๕. เขารู้ความในขณะนั้น

๑๐. สมุฏฐานวิธี ได้แก่ วิธีจาแนกสมุฏฐานที่ทำให้ต้องอาบัติ มี ๖ สมุฏฐาน คือ

- ๑) กาย ๒) วาจา ๓) กายกับวาจา
๔) กายกับจิต ๕) วาจากับจิต ๖) กายวาจากับจิต

สมุฏฐานสี่ละ ๑๓

สิกขาบทที่มีสมุฏฐานเดียว มี ๓ คือ

- ๑) **ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน** (เสพเมถุน) มี ๗๖ สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต
- ๒) **ธัมมเทสนาสมุฏฐาน** (แสดงธรรมแก่ผู้ไม่ป่วยไข้) มี ๑๑ สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจา กับจิต
- ๓) **สมนุภาสนสมุฏฐาน** (สวดประกาศ) มี ๓๗ สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาจากับจิต

สิกขาบทที่มีสมุฏฐาน ๒ มี ๕ คือ

- ๑) **เอฬกโกลมสมุฏฐาน** (ถือขนเจียมเดินทาง) มี ๔๔ สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๑ คือ กาย และ สมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต

- ๒) **ปทโสรัจฉมสมุฏฐาน** (สอนธรรมแก่อนุปสัมบัน) มี ๗ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๒ คือ วาจา และสมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจากับจิต
- ๓) **กถินสมุฏฐาน** (ทรงอดีตเรกจีวรเกิน ๑๐ วัน) มี ๒๙ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๓ คือ กายกับวาจา และสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาจากับจิต
- ๔) **เถยยลัตถสมุฏฐาน** (ชักชวนพวกเกวียนผู้เป็นโจรเดินทาง) มี ๗ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต และสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาจากับจิต
- ๕) **โจรวิภูฏาปนสมุฏฐาน** (บวชหญิงผู้เป็นโจร) มี ๑ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจากับจิต และสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาจากับจิต

ลิกขาบทที่มีสมุฏฐาน ๓ มี ๒ คือ

- ๑) **ภูตาโรจนสมุฏฐาน** (บอกอุตริมนุสธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน) มี ๑ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๑ คือ กาย สมุฏฐานที่ ๒ คือ วาจา และสมุฏฐานที่ ๓ คือ กายกับวาจา
- ๒) **อหินนาทานสมุฏฐาน** (ลักทรัพย์) มี ๗๐ ลิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต สมุฏฐาน

ที่ ๕ คือ วาจากับจิต และสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาก
กับจิต

สิกขาบทที่มีสมุฏฐาน ๔ มี ๒ คือ

- ๑) **อัทธานสมุฏฐาน** (ชักชวนมาตุคามเดินทาง) มี ๑๕
สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ ๑ คือ กาย
สมุฏฐานที่ ๓ คือ กายกับวจา สมุฏฐานที่ ๔ คือ
กายกับจิต และสมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวากกับจิต
- ๒) **อนนุญญาตสมุฏฐาน** (บวชสตรีที่มารดาบิดา สามีไม่
อนุญาต) มี ๑ สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่
๒ คือ วจา สมุฏฐานที่ ๓ คือ กายกับวจา สมุฏฐาน
ที่ ๕ คือ วาจากับจิต และสมุฏฐาน ๖ คือ กายวาก
กับจิต

สิกขาบทที่มีสมุฏฐาน ๖ มี ๑ คือ

- ๑) **ลัญจกริตสมุฏฐาน** (ชักลื่อให้เป็นผู้เมียกัน) ๕๐
สิกขาบท ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานทั้งหมด

๑๑. **กิริยานานตตุ** ได้แก่ ความต่างกันแห่งกิริยาที่ทำให้ต้อง
อาบัติ มี ๕ อย่าง

- ๑) สิกขาบทที่ต้องอาบัติเพราะกระทำ (กิริยา) เช่น
สุราปานสิกขาบท (ต้องเพราะดื่มสุรา)

- ๒) ลิกขาบทที่ต้องอาบัติเพราะไม่กระทำ (อกิริยา) เช่น กถินลิกขาบท (ต้องเพราะไม่ทำการอธิษฐานหรือวิกัป)
- ๓) ลิกขาบทที่ต้องอาบัติเพราะกระทำการละเมิดและเพราะไม่กระทำตามที่ทรงอนุญาต (กิริยากิริยา) เช่น จีวรปฏิบัติคหณลิกขาบท (ต้องเพราะทำการรับจีวรจากภิกษุณีมิใช่ญาติ และเพราะไม่ยอมทำการแลกเปลี่ยน)
- ๔) ลิกขาบทที่บางคราวต้องเพราะกระทำ, (ลียา กิริยา) บางคราวต้องเพราะไม่กระทำ (ลียา อกิริยา) เช่น รูปียปฏิบัติคหณลิกขาบท
- บางคราว** ต้องเพราะกระทำ คือ การกระทำการรับเงินเองหรือใช้ให้เขารับไว้เพื่อตน
- บางคราว** ต้องเพราะไม่กระทำ คือ ไม่กระทำการห้ามเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน
- ๕) ลิกขาบทที่บางคราวต้องเพราะกระทำ (ลียา กิริยา) บางคราวต้องเพราะกระทำและไม่กระทำ (ลียา อกิริยากิริยา) เช่น กุฎิกาลลิกขาบท
- บางคราว** ต้องเพราะกระทำ คือ การกระทำกุฎีให้เกินประมาณ

บางคราว ต้องเพราะกระทำและไม่กระทำ คือ
กระทำเกินประมาณด้วย และไม่ทำการ
ให้สงฆ์แสดงที่ให้อภัย

๑๒. สยวนานตต ได้แก่ ความต่างกันแห่งสัญญาที่ทำให้
ต้องอาบัติมี ๒ ประเภท คือ

- ๑) **สยวาวิมกข** พ้นจากอาบัติได้ เพราะไม่มีสัญญา
ในการก้าวล่วงพระบัญญัติ (คำว่า “สยวนา” ในที่นี้
มุ่งหมายเอา การรับรู้วัตถุที่ทำการก้าวล่วง) เช่น
ปฐมปาราชิกสิกขาบท (หลับไม่รู้เรื่องไม่ต้องอาบัติ)
- ๒) **โนสยวาวิมกข** ไม่พ้นจากอาบัติถึงแม้จะไม่มี
สัญญา เช่น วิกาลโภชนสิกขาบท (ถึงจะไม่รู้ว่าเลย
เที่ยงไปแล้ว ฉันก็ต้องอาบัติ)

๑๓. จิตตนานตต ได้แก่ ความต่างกันแห่งจิตที่ทำให้ต้อง
อาบัติ มี ๒ ประเภท คือ

- ๑) **สจิตตก** สิกขาบทที่ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่มีจิต
เจืออยู่ด้วย คือ สมุฏฐานที่ ๔ ที่ ๕ และที่ ๖ เช่น
ปฐมปาราชิก (ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกับจิต)
หุตติยปาราชิก ตติยปาราชิก จตุตถปาราชิก (มี
สมุฏฐาน ๓ เหมือนกัน คือ สมุฏฐานที่ ๔ คือ

กายกับจิต, สมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจกัมบจิต, สมุฏฐานที่ ๖ คือ กายวาจกัมบจิต)

- ๒) **อจิตตก** ลิกขาบทที่ต้องอาบัติด้วยสมุฏฐานที่ไม่มีจิตเจืออยู่ด้วย คือ สมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ ก็ได้ ที่มีจิตเจืออยู่ด้วย คือ สมุฏฐานที่ ๔ ที่ ๕ และที่ ๖ ก็ได้ เช่น ลัญจจริตตลิกขาบท (ต้องด้วยสมุฏฐานทั้งหมด)

๑๔. วชฺชปฺปเภท ใต้แก่ จำแนกลิกขาบทโดยโทษ มี ๒ ประเภท คือ

- ๑) **โลกวชฺช** ลิกขาบทที่ในขณะที่ทำการก้าวล่วง ถ้ารู้วัตถุ ที่ทำการล่วงละเมิด จิตจะเป็นอกุศลอย่างเดียว ถ้าไม่รู้วัตถุที่ทำการก้าวล่วงละเมิด จิตจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ได้ เช่น สุราปานลิกขาบท (ถ้ารู้วัตถุ คือ สุราที่จะดื่ม จิตเป็นอกุศลแน่นอน)
- ๒) **ปณฺณตฺตวชฺช** ลิกขาบทที่ในขณะที่ทำการก้าวล่วง ถึงจะรู้วัตถุที่ทำการล่วงละเมิด จิตจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ได้ ในกรณีที่ไม่รู้วัตถุที่ทำการล่วงละเมิดก็เหมือนกัน เช่น กถินลิกขาบท ถึงจะรู้วัตถุที่ไม่มีการเจาะจงว่าจิตจะต้องเป็นอกุศล

(ในหัวข้อนี้มุ่งหมายเอาการรู้วัตถุที่ทำการก้าวล่วง ไม่ได้มุ่งหมายเอาการรู้พระบัญญัติ เพราะถ้ารู้พระบัญญัติแล้วทำการฝ่าฝืน จิตจะเป็นอกุศลโดยแน่นอน เป็นอัสชชิตด้วย)

๑๕. กัมมประเภท ได้แก่ จำแนกสิกขาบทโดยกรรมทวาร มี ๓ ประเภท คือ

- ๑) **กายกรรม** สิกขาบทที่เป็นไปทางกายทวาร (เป็นไปกับกายวิญญูติ) เช่น ปฐมปาราชิกสิกขาบท
- ๒) **วจีกรรม** สิกขาบทที่เป็นไปทางวจีทวาร (เป็นไปกับวจีวิญญูติ) เช่น ปทโสรัจฉมสิกขาบท
- ๓) **กายกรรม, วจีกรรม** สิกขาบทที่เป็นไปทางทวาร ๒ (เป็นไปกับวิญญูติทั้ง ๒) เช่น อทินนาทานสิกขาบท

๑๖. กุศลตติกวิธี ได้แก่ วิธีจำแนกจิตหมวด ๓ มีกุศลจิตเป็นต้น ที่ทำให้ต้องอาบัติ มี ๓ ประเภท คือ

- ๑) **เอกัง จิตตัม** สิกขาบทที่เป็นอกุศลอย่างเดียว เช่น ปาราชิกทั้ง ๔
- ๒) **ทเว จิตตานิ** สิกขาบทที่เป็นกุศลจิตและอัปยากตจิต (กิริยาจิต) เช่น ภูตาโรจนสิกขาบท
- ๓) **ตีณิ จิตตานิ** สิกขาบทที่เป็นทั้งอกุศลจิต กุศลจิต และอัปยากตจิต เช่น ภูตคามสิกขาบท

๑๗. เวหนาดติกริธิ ได้แก่ วิธีจำแนกเวหนามหาด ๓ มี
 สุขเวทนาเป็นต้นที่ทำให้ต้องอาบัติ มี ๓ ประเภท คือ

- ๑) **เอกา เวทนา** ลิกขาบทที่เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว
 เช่น ปฐม-ทุติย-ทุฏฐโทสลิกขาบท
- ๒) **ทเว เวทนา** ลิกขาบทที่เป็นสุขเวทนา และอุเบกขา
 เวทนา เช่น ภูตาโรจนลิกขาบท
- ๓) **ติสฺโส เวทนา** ลิกขาบทที่มีเวทนาทั้ง ๓ เช่น
 ภูตคามลิกขาบท

ตัวอย่างการจำแนกสิกขาบทตามมาติกาวิวินิจฉัย

เช่นสิกขาบท ว่า “**สมฺปชานมฺสาวาเท ปาจิตฺตีย์** - เป็นอาบัติปาจิตตีย์, ในเพราะการกล่าว, เहिจ, ทังที่รู้ตัว”

อาบัติปาจิตตีย์ หมายถึง อาบัติที่กุศลจิตให้ตกลงไป
ในเพราะการกล่าว หมายถึง การลือให้รู้เนื้อความทั้งทางกายและวาจา

เห็จ หมายถึง เรื่องราวที่ไม่จริง คือ ไม่เห็นบอกว่าเห็น, เห็นบอกว่าไม่เห็น เป็นต้น

ทังที่รู้ตัว หมายถึง รู้ตัวก่อนที่จะพูดและในขณะที่พูดว่าเรื่องไม่จริง

จำแนกตามมาติกาทั้ง ๑๗ อย่าง ได้ดังนี้

๑. สิกขาบทนี้บัญญัติไว้ในเมืองสาวัตถี
๒. สิกขาบทนี้บัญญัติไว้ ปรรคมพระหัตถกคชาภยบุตร
๓. สิกขาบทนี้บัญญัติไว้ในเพราะเรื่องการกล่าวเห็จ
๔. สิกขาบทนี้ เป็นบัญญัติ, สัพพัตถบัญญัติ, สาธารณบัญญัติ และ อุภโตบัญญัติ
๕. สิกขาบทนี้ เป็นอาถตติกะ

๖. การพูดเท็จจำแนกอาบัติไว้ ๖ อย่าง

- ๑) พูดเท็จเพื่อจะอวดอุตตริมนุสสธรรมต้องอาบัติปาราชิก
- ๒) พูดเท็จเพื่อตามกำจัดภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลต้องสังฆาทิเสส
- ๓) พูดเท็จเพื่อตามกำจัดภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสส ไม่มีมูลต้องปาจิตตีย์
- ๔) พูดเท็จโดยอ้อมเพื่ออวดอุตตริมนุสสธรรม ผู้ฟังรู้ต้องกถุสัจจจัย
- ๕) พูดเท็จโดยอ้อมเพื่ออวดอุตตริมนุสสธรรม ผู้ฟังไม่รู้ต้องทุกกฏ
- ๖) พูดเท็จอย่างเดี๋ยวต้องปาจิตตีย์

๗. ลิกขาบทนี้ ถ้าพูดเท็จโดยหุนหันยังไม่ทันใคร่ครวญก็ดี ตั้งใจจะพูดคำหนึ่งแต่หลุดปากพูดคำอื่นก็ดี ภิกษุบำเพ็ญเป็นต้นก็ดี ไม่ต้องอาบัติ

๘. ลิกขาบทนี้เป็นอาจารย์วัติ

๙. ลิกขาบทนี้มีองค์ ๒ คือ

๑) ประสงค์จะกล่าวเท็จ

๒) พยายามให้รู้เนื้อความด้วยจิตนั้น

๑๐. ลิกขาบทนี้เป็นอนินนาทานสมุฏฐาน คือ เกิดขึ้นทางกาย
กับจิต, วาจากับจิต, หรือ กายวาจากับจิต
๑๑. ลิกขาบทนี้เป็นกิริยา คือ ทำจึงต้อง
๑๒. ลิกขาบทนี้เป็นสัญญาวิโมกข์
๑๓. ลิกขาบทนี้เป็นสลจิตตกะ
๑๔. ลิกขาบทนี้เป็นโลกวัชชะ
๑๕. ลิกขาบทนี้เป็นเป็นกายกรรม และวจีกรรม
๑๖. ลิกขาบทนี้เป็นอกุศลจิต
๑๗. ลิกขาบทนี้มีเวทนา ๓ อย่าง